

Begravningsgudstjänsten

Arbetsmaterial 110622

Kyrkans begravningsakt måste vara så vid, att den kan uppfattas som ett svar på även de vaga religiösa förväntningarna, så mänsklig och varm, att den kan kännas som rent mänsklig tröst och omvårdnad, så ljus att, att den inte gör sorgen svartare och tyngre att bära. På samma gång måste kyrkans begravningsritual ge klart uttryck åt den kristna synen på döden, uppståndelsen och det eviga livet. Det är uteslutet, att kyrkans ritual skulle kunna stanna vid döden, saknaden och minnet.¹ Denna formulering från förarbetet till nuvarande kyrkohandbok kan få vara ledstjärna också i arbetet med en begravning för framtiden, och den fångar mycket av det vi också idag finner centralt för begravningsgudstjänsten. Vi hoppas att vårt material får fungera som underlag för fortsatt samtal kring, och arbete med, en ny begravningsgudstjänst.

Vissa om att peka på endast en del av de många aspekter som måste vägas in i en ny begravningsgudstjänst, vill vi lyfta fram dem vi tycker är särskilt viktiga. Först presenteras några aktuella utmaningar, sedan övergripande tankar inför framtidens begravningar och i en bilaga, presenteras mer detaljerade förslag om begravningsgudstjänstens ordning och bibelläsningen.

Undertecknade som samlats vid fyra tillfällen, i Lund 2010, i Skellefteå, Uppsala och Sigtuna 2011, ber härmed att få överlämna vårt material inför det fortsatta kyrkohandboksarbetet.

Lennart Lindquist
stiftsadjunkt, prost

Thomas Niklasson
domkyrkoorganist

Maria Ottensten
kyrkoherde

Carina Wikman
kontraktsprost

/Helena Inghammar
lärare vid pastoralinstitutet, TD

¹ Orden är hämtade från SOU 1981:68 (Pehr Edwall).

Inledning

Begravningsgudstjänsten är bra!

Begravningen som den ser ut i nuvarande ordning fungerar i huvudsak väl. Denna uppfattning möter vi såväl hos människor vi samtalat med som hos oss själva. Vi menar samtidigt att mycket av det som gör att begravningsgudstjänsten (och andra gudstjänster) fungerar ligger i handlaget snarare än i handboken. Kyrkohandboken är teologisk grund, redskap och stöd i mötet med sorgehuset.

I varje människas liv och i korsets evangelium ryms en dubbelhet av död och liv, av mörker och ljus. Denna dubbelhet sätter sin prägel på begravningen, där såväl dödens och sorgens allvar som hoppet och uppståndelsens ljus kommer till uttryck. Så skriver Kyrkoordningen (KO) om begravningen.² Med detta som fond finns det sådant kring begravningsgudstjänsten som vi tycker är värt att fundera kring och vidareutveckla. Sedan kyrkohandboken 1986 (HB 1986) kom har en del stora förändringar skett. Några av dessa förändringar fungerar som utgångspunkt för vårt resonemang kring framtidens begravingar.

Synen på barn och barns död har förändrats och den tekniska utvecklingen på bl a det musikaliska området kräver eftertanke. Musik har blivit mer tillgänglig, genom internet t ex, och de späda barnens död sätts i fokus på ett annat sätt än tidigare. Allt längre tid mellan dödsfall och begraving samt förändrade sätt att avsluta akten i kyrkan, som att följa kistan ut till bilen, är sådant som vi tror behöver belysas inför en ny kyrkohandbok. Individuella önskemål har blivit vanligare vid begravingar, liksom vid andra kyrkliga handlingar. Vid begraving påverkar det exempelvis utsmyckning av kistan och kyrkan samt musikval. Lokala seder och traditioner är viktiga i begravingssammanhang. Vi har funnit stora lokala variationer när det gäller urnnedsättningar och andra gravsättningar av aska liksom även kring begravningsgudstjänstens utformning. Mycket av det som rör begraving regleras inte i handboken men är viktigt att fundera kring eftersom begravingen på sätt och vis är mer än akten i kyrkan.

Hoppet om uppståndelse och den dubbla utgången tecknas på många sätt i vår kyrkas tradition, med många penslar och färger. Vi tror att en mångfald bilder av livet efter döden och uppståndelsen därför bör få finnas i kyrkohandboken, precis som de kan rymmas sida vid sida i psalmboken och i bekännelseskriterierna. Den mängd bilder som bibeln ger oss av Jesu återkomst får vara våra redskap också i arbetet med begravingar. Den kristna synen på döden är mångfacetterad men genomlyst av hopp.

Framställningen utgår från vårt förslag om begravningsgudstjänstens struktur *Samling – Ordet – Handling – Sändning*. I samlingen möts, formas och bekräftas de församlade som församling i den aktuella situationen. Ordet är begravingens förkunnelsemoment och överlåtelsen dess centrala handling. Både avskedet av den döde och de efterlevandes sändning tillbaka till vardagen hör till sändning.

² Fritt återgett från KO 24 kap.

Aktuella utmaningar - några exempel

Begravningar och andra kyrkliga handlingar ställer Svenska kyrkan inför utmaningar som inte kan lösas genom anvisningar i kyrkohandboken, men som i högsta grad är handboksrelaterade och av stor betydelse för gudstjänsternas gestaltning. Några av dem vill vi peka på i detta sammanhang. Avsnittet avslutas med ett förslag om riktlinjer.

Teknologi

Det är vanligt att man inom pastoratet, samfälligheten eller kontraktet försöker ena sig kring vissa frågor och policies när det gäller kyrkliga handlingar. Man har menat att det är rimligt att man i samma område hanterar frågor på liknande sätt. Informationen kring de kyrkliga handlingarna sprids numera snabbare och på andra vägar än förr. Ny teknik ställer Svenska kyrkan inför en utveckling som vi behöver riktlinjer för.

Den tekniska utvecklingen möjliggör direktsänd begravnin g och det är enkelt att filma och sedan publicera begravnin gs guds tjänsten på internet. Om vi som kyrka inte funderar kring detta riskerar vi att någon annan gör det, t ex i vinstsyfte. Bildspelsvisning i begravnin gs guds tjänsten? Fall har förekommit med bildspel i kyrkorummet. Den officiella inspelningen kontra den inofficiella: vilken begravnin gs gäst som helst kan filma begravnin gen och sända i realtid. Är det då inte bättre att kyrkan möter önskemål om inspelning av begravnin g? Vem får fotografera och vad får man göra med bilderna efteråt? Hur står allt detta i relation till begravnin gen som offentlig guds tjänst? Dessa och liknande frågor behöver Svenska kyrkan fortlöpande hantera och kommentera. Frågor om teknik berör självklart alla kyrkliga handlingar.

Begravnin g utan kista

Att begravnin g kan ske även om kroppen inte återfunnits är en självklarhet, menar vi. I detta undantagsfall sker avsked utan kista, men det faller då under det pastorala ansvaret och dödförklaringen måste beaktas. Däremot behöver vi som kyrka fundera över hur vi hanterar önskemål om begravnin g utan kista eller begravnin g med urna istället för kista. På några håll i landet verkar begravnin gs guds tjänst med urna av "bekvämlighetsskäl" bli ett allt vanligare önskemål och vi tror att vi också kommer att se önskningar om att ha begravnin g i form av minnesstund utan vare sig kista eller urna. I nuvarande kyrkohandbok är begravnin g av urna ett undantagsfall t ex när den döde avlidit utomlands, men har kommit att omfatta även andra fall då man av praktiska skäl vill ha begravnin g och urnsättning samtidigt. Vi tror att detta behöver diskuteras. Kista skall fortsatta vara det primära alternativet, menar vi, och urna i de fall så krävs.

Symbolhandlingar

Vi har noterat att det ibland finns önskemål om lyfta in bilder eller symboler i begravnin gs guds tjänsten. En av utmaningarna är att vi som kyrka inte styr över symboliken utan att begravnin gs byråerna redan lanserat exempelvis bruket att ha ett ljus för varje barnbarn. Det kan också handla om att någon tänder ljus, att blåsa ut ett ljus, att placera föremål som påminner om den döda på eller vid kistan. Ett exempel på hur olika formspråk krockar ser vi i att det förekommer plexiglas på bårtäcket eftersom man trots bårtäcket vill utsmycka kistan. Bårtäcket som är avsett att vara tillräckligt i sig, kompletteras och kombineras med ljus eller blommor.

Vilka symbolhandlingar kan rymmas i begravnin gs guds tjänsten och kyrkorummet utan att det kristna budskapet skymms? Hur många symbolhandlingar kan rymmas utan att det blir överlastat? Hur många symboler kan rummet eller för den delen guds tjänsten bära? Vad gör bruket av t ex foton och ljus på kistan med guds tjänstrummet

och gudstjänstdeltagarna? Det finns en risk att gudstjänsten blir så spretig att centrum skymms – det kristna hoppet och överlåtelsen av den döda människan.

Tidsutdräkt

Även om frågan om tiden mellan dödsfall och begravning inte är den direkt handboksfråga tror vi att den är värd att fundera kring. Inte minst eftersom gudstjänstens budskap och innebörd eller om man så vill, ritens relevans, påverkas av tidsfaktorn.

”Begravningsgudstjänsten ingår i ett sammanhang som sträcker sig från dödsbädden till avskedet vid graven”, så står det i de inledande anvisningarna till begravningsgudstjänsten i vår nuvarande kyrkohandbok. Begravningsgudstjänstens sammanhang är mycket utsträckt över tid, ofta flera månader, ibland mer än ett år. Tiden mellan dödsfall och urnnedsättning kan bli så lång.

Vi tror att det är viktigt att tiden mellan dödsfall och begravning inte blir alltför lång. Även om denna fråga inte direkt relaterar till gudstjänstordningen menar vi att den är viktig att belysa eftersom den påverkar hur gudstjänsten upplevs. Döden tillåts inte alltid bryta vardagen för de sörjande. Ibland är det anhörigas önskemål om särskild kyrka eller präst som gör att man tvingas vänta.

Det är vår bild att riten fungerar sämre om man fått vänta länge på begravning. De sörjande tvingas i dessa fall tillbaka till det vanliga livet innan de hunnit ”avsluta” genom en begravning. De anhöriga riskerar att bli lämnade ensamma i sorgen under lång tid och det kan bli märkligt att t ex efter två månader föras åter till sorgen genom begravningen.

Lokal för begravning

Begravningar förekommer på andra platser än kyrkor och kapell, t ex i bisättningsrum eller sjukhuskapell. I något fall sker begravning på kyrkogården. Vi undrar om det också är möjligt att hålla begravningen i t ex en trädgård? Skall kyrkohandboken säga någonting om platsen för begravning? Kan begravning liksom vigsel och dop kan hållas utomhus, men inte i ”funeral homes”?

Riktlinjer

En övergripande fråga är om allt detta och annat av föränderlig karaktär skall regleras av Svenska kyrkan genom kyrkoordning eller kyrkohandbok eller om det faller under den pastorala kompetens som varje präst förväntas ha. Vårt förslag är att kyrkohandboken kompletteras med riktlinjer som berör aktuell utveckling och som kan revideras oftare än handboken.

Inför framtiden

En begravningsgudstjänst

Svenska kyrkan bör ha en (1) grundordning för begravning oavsett ålder på den avlidna. Detta betyder att begravning av dödfödda och späda barn bör utgå som egen ordning. Alternativ för späda och dödfödda barn bör istället ingå i den vanliga begravningsgudstjänsten. Nuvarande kyrkohandbok har en vigselordning som utgör grundstruktur både för vigsel av olikkönade och samkönade par, i princip är de skillnader som finns alternativ. På liknande sätt bör det finnas en begravning med alternativ som passar människor i olika åldrar.

Kyrkohandboken 1986 tillkom i en tid då anonyma begravningar av dödfödda barn inte var alltför avlägsna, eller till och med alltjämt förekom. En tid då de dödfödda barnen inte nämndes vid namn vid begravningen. Samtidigt som allt färre späda barn dör,

uppmärksammas sorgen efter dem som dör allt mer. Föräldrar och andra anhöriga uppmuntras numera att ge det döda barnet ett namn, att ta det till sig klä det och fotografera det samt deltar med självklarhet vid begravningen av det.

Vi menar alltså, att det skett stora förändringar när det gäller barnbegravningar sedan HB 1986 färdigställdes. Sorgen efter det lilla barnet ges större utrymme och begravningarna samlas ofta många släktingar och andra sörjande. Vår bild är att begravningar av små barn ofta sker enligt en mer omfattande ordning än den barnbegravning som finns i HB 1986.

En likadan begravning för vuxna som för späda barn skulle, tror vi, bättre uttrycka kyrkans syn på det lilla barnet som en människa bland människor och bättre möta samtidens behov. Ett begravningsgudstjänstritual med alternativ för vuxna och barn, gamla och nyfödda, för ond bråd död och för den goda döden tror vi på!

En fråga som behöver belysas i detta sammanhang är vad späd ålder är. Frågan är hur tidigt vi kan ha en fullständig begravning. Finns det en lägre gräns för när begravning kan ske?

Musik

Musiken är och bör få vara en viktig del av begravningsgudstjänsten. Musikernas roll i begravningssammanhang är obestridlig. Musiken är viktig under begravningsgudstjänsten, men musiken också i sammanhangen kring själva gudstjänsten, i t ex samlingsmusiken före begravningen, den enkla psalmsången vid urnnedsättning eller gravsättning av kista och ibland vid det efterföljande kaffet.

Vi tror att man kan vinna på att ge musiken ytterligare utrymme i ritualen och göra gudstjänsten lite mer fyllig i och med detta. Ett konkret förslag är att man i ritualen, t ex på andra psalmens plats, ger utrymme för musik då psalm inte förekommer. Förslagsvis med en formulering som denna:

Psalm/Musik. Orgelmusik där så kan ske, annan instrumental- och/eller vokalmusik kan förekomma.

Att musiken skrivs in i som en del av gudstjänsten i kyrkohandboken gör att den ingår i det kyrkan erbjuder de sörjande. D v s musik på denna anvisade plats skulle inte belasta sorgehuset ekonomiskt. Vår skiss ger utrymme för ingångs- och utgångsmusik, två psalmer och ytterligare två fakultativa psalmer eller musikstycken i begravningsgudstjänsten. Vi hoppas att möjligheten att ha levande musik i begravningsgudstjänsten inte skall vara beroende av sorgehusets ekonomiska förutsättningar och ser därför gärna att vårt förslag om att lägga in mer musik i gudstjänstens ordning beaktas. Tjänstgörande präst skall ansvara för gudstjänstens rytm, så att musik och psalmer fördelas på ett rimligt sätt över gudstjänsten.

En fråga att behandla inför framtiden är CD-musik, streamad musik och liknande i begravningsgudstjänsten. När alltför många önskar en viss inspelning eller en viss artist snarare än som förr ett visst musikstycke måste vi fundera över hur kyrkan skall möta detta. Den rättsliga dimensionen kring inspelad musik i en offentlig gudstjänst måste belysas, liksom den praktiska sidan. Är det möjligt med inspelad musik och hur påverkar det i så fall gudstjänsten? Vilka krav kan ställas på den tekniska utrustningen? Vilken roll får musikern? Och vaktmästaren?

Ytterligare en fråga att uppmärksamma gäller psalmerna i begravningsgudstjänsten. Psalmerna uttrycker på många sätt folkets teologi, nedärvd genom

sekel, brokig och spretig som ju kyrkans teologi är. Psalmerna är igenkännbara för människor och viktiga nycklar till deras andlighet. Det förekommer vid kyrkliga handlingar att det blir diskussion om psalmernas antal och att frågan väcks om man kan sjunga något annat än psalmer. Kyrkoordningen är tvetydig på denna punkt. Å ena sidan anges att psalmboken skall användas, å andra sidan att annan församlingssång kan sjungas om tjänstgörande präst och musiker är överens om detta. Hur ser vi på psalmsången vid kyrkliga handlingar i allmänhet och begravningar i synnerhet? Har psalmen d v s antagna psalmer nr 1-700 ett särskilt värde? Om psalmerna har ett teologiskt värde och en själavårdande funktion bör de lyftas fram i begravningssammanhang. I detta sammanhang vill vi påminna om den "gamla" regeln att en (1) psalm i en gudstjänst kunde bytas ut mot psalm eller sång som inte fanns i psalmboken.

Överlåtelsen

Vi har också uppmärksammat att andra överlåtelsehandlingar än korstecken och mullkast förekommer i Svenska kyrkans begravningsgudstjänster. I biskopsbrevet 2006 om begravning är biskoparna tydliga kring överlåtelsen; det är mull eller korstecken som skall förekomma i Svenska kyrkans begravningar. Andra alternativ än mull och korstecken förekommer, grundade i människors behov och prästers pastorala erfarenhet. Mull eller korstecken vid överlåtelsen bör fortsatt vara Svenska kyrkans huvudalternativ, men man måste inför framtiden fundera över om andra alternativ är teologiskt möjliga i vår kyrka. Detta är viktigt i en tid då alltfler väljer ett borgerligt begravningsalternativ och när många influeras av begravningsordningar i andra kyrkotraditioner.

Det är värt att arbeta med frågan om en överlåtelse utan tidsperspektiv är teologiskt möjlig. Kan överlåtelsen formuleras utan "skall" eller "var" och därmed säga något om vad vi redan är?

Färdbön

Det har blivit allt vanligare att vid begravning följa kistan ut till en väntande bil vid begravningens avslutning. Det sker framförallt vid kremation, men också när kistan skall gravsättas på annan ort eller då kistan gravsätts utan att anhöriga är närvarande. Oftast sker avskedet i kyrkan på vanligt sätt men vid avslutningsmusiken bärs kistan ut till bilen varvid de anhöriga följer den ut och ser bilen fara iväg. Vi tror att denna sed har kommit för att stanna och att man bör överväga ett avslutningsalternativ för detta i kyrkohandboken. Ett sådant alternativ utesluter inte att man i mötet med sorgehuset kan förorda ett avslut då man följer kistan hela vägen till gravsättning. Vi kallar avslutningen "färdbön" och menar då en ordning för begravningsgudstjänstens avslutning i de fall kistan följs till bilen. Begreppet färdbön anknyter till det gamla ordet utfärdsbön.

Färdbön kan utformas med avsked i kyrkan (utan slutbön och välsignelse) följt av utbärning till väntande bil. När de sörjande samlats vid kistan bes slutbön och välsignelse varefter en psalm kan med fördel sjungas. Kistan kan bäras till bilen av anhöriga eller andra. Det är gott att följa den döde så långt möjligt och att den döde sedan får lämna de sörjande som sänds åter till vardagen. Förslaget presenteras i bilagan.

Bönerna

Sjungen begravningsbön bör finnas kvar. Kanske skall en ny bön skrivas och kanske skall det finnas en variant med ett mer omfattande responsorium. Den melodi som nu används för den sjunga begravningsbönen kan gott få finnas med också i den nya handboken!

Om sjungen förbön används kan bönen som avslutar griftetalet ges förbönskaraktär, genom att man t ex nämner de anhöriga vid namn i bönen. Detta kan anges i en kort anvisning. Vi

menar att det är viktigt att bönerna verkligen får vara böner och inte ges undervisande karaktär.

Herrens bön i översättningen "Fader Vår" bör ännu en tid få vara ett alternativ vid begravningsgudstjänst.

Lokala seder

Det finns många lokala traditioner kring begravningen. Det kan handla om att tända ljus, att sjunga en viss psalm, om vilka som bär kistan eller om att barnbarnen skall göra något särskilt under gudstjänsten. I vissa delar av landet handlar det om att "läsa blommorna" inne i kyrkan och i andra om att laestadianpredikanten får utrymme att säga några ord till församlingen. Vårt land är stort och därför ser gravsättningsleden olika ut. Tjälén gör att man i delar av landet väntar med urnsättning tills våren har kommit.

Förväntningarna på prästens och musikerns uppgifter vid begravning kan också variera. Förväntas musikern finnas med vid graven då det är jordbegravning? Läser prästen upp eventuella hälsningar i kyrkan? Framtidens begravningsgudstjänst bör utformas så att den kan bära och rymma lokala traditioner.

Delaktighet

Begravningsgudstjänsten bör gestaltas så att den konstituerar och bejakar de närvarande som församling. Ibland ser man en önskan att förstärka begravningsgudstjänsten som den gudstjänstfirande församlingens avsked av den döde. Så är det naturligtvis, men när det finns sörjande närvarande tror vi att begravningsgudstjänsten bör utformas så att den bejakar de församlade också som kristen församling. Det behöver inte finnas någon motsats mellan den gudstjänstfirande församlingen eller territorialförsamlingen å ena sidan och församlingen av sörjande å andra sidan. Ett gemensamt läst inledningsord kan vara ett sätt att forma och bekräfta de församlade som församling samt fokusera gudstjänstens Handling - överlåtelsen. Ett enkelt inledningsord, gärna med upprepande formuleringar, kan bli en god inledning på begravningsgudstjänsten. (Jämför t ex med familjegudstjänstens inledningsord "Nu är Guds tid".) Den gemensamt lästa inledningen skulle vara ett av tre alternativ.

Många sörjande människor uttrycker tydligt sina önskemål om gudstjänstens utformning. Det betyder en möjlighet till ökad delaktighet, men uppfattas ibland problematiskt, som uttryck för en "beställarkultur". Gudstjänstgrupper och människors ökade delaktighet i huvudgudstjänsterna ses som något gott, men människors vilja att påverka de kyrkliga handlingarna har vi som kyrka ibland svårare att förhålla oss till. På vilket sätt kan vi möjliggöra delaktighet i utformandet av begravningsgudstjänsten? Och gäller den delaktigheten även begravningsbyråerna?!

Med detta sagt om delaktighet vill vi samtidigt betona att begravningen är en känslig situation, där vi möter människor i sorg och ibland chock. I sådana situationer kan det vara gott att få vila i begravningens fasta form och prästens ledarskap, något vi återkommer till nedan, samtidigt som vi skall vara lyhörda för enskildas önskemål om gudstjänstens utformning. Begravningen kräver en tydlig ledare och det är i begravningen inte självklart att alla delaktighet, som aktörer, underlättar. Att möta de sörjande ansikte mot ansikte kräver mer än att möta exempelvis brudparet. Vi tror att begravningsgudstjänsten i lägre grad än andra gudstjänster vinner på flera medverkande och att det behövs en (1) tydlig ledare som lotsar de sörjande genom gudstjänsten. Vi tror att det är pastoralt klokt med en huvudsaklig ledare för gudstjänsten och att detta skall vara prästen.

I få sammanhang är prästens uppgift så tydlig som vid begravning, och vi tror att det är värt att ta fasta på och inte dela upp uppgifterna i begravningen på alltför många. En jämförelse med dop, konfirmation och vigsel är på sin plats: Där övriga kyrkliga handlingar etablerar relation och bygger för framtiden så avslutar begravningen relationer.

Med detta som utgångspunkt kvarstår frågan om vad som s a s måste göras av prästen och vad, i begravningsgudstjänsten, som kan läggas på andra, t ex anhörig eller församlingens diakon? Kyrkoordningen tydliggör ju att begravningsgudstjänsten leds av präst, men finns det enligt vår kyrkas synsätt något i begravningen som bara prästen kan göra? Skulle någon annan än prästen t ex hålla griftetalet och faller det i så fall inom kyrkoherdens rätt att besluta? Är denna "venia" vid begravningsgudstjänst ett ärende för församlingen att fatta beslut om eller är det överhuvudtaget uteslutet att det kan förekomma? I nuvarande lydelse säger kyrkoordningen att tillstånd att leda gudstjänst eller del av gudstjänst inte får avse de kyrkliga handlingarna. Vi tror ändå att det förekommer att någon annan än prästen håller griftetal.

Bibeltexter och psalmverser

Det är viktigt att bibelordet ges plats i begravningsgudstjänsten. Människors förförståelse av bibeltexterna förändras ständigt och en del texter bör strykas för att ge utrymme åt andra. Möjligheten till kyrkoårsanknutna bibelord bör lyftas fram i kyrkohandboken. Bland bibeltexter vill vi särskilt nämna Ps 139 som bör ingå bland textläsningarna i den nya begravningsgudstjänsten. Vi har läst igenom befintliga textserier, samt förslaget från 2000, och lämnar förslag till revidering av textläsningarna i bilagan.

I Svenska kyrkans huvudgudstjänster relaterar bibelläsningen till förkunnelsen och det är rimligt att den gör så även vid begravning. I vår skiss över en tänkt begravningsgudstjänst framgår det av strukturen *Samling – Ordet – Handling – Sändning*. (Jfr huvudgudstjänsten *Samling – Ordet – (Måltiden –) Sändning*). Nuvarande placering gör att bibelläsningen inte hänger samman med griftetalet. Bibeltexterna följer efter momentet överlåtelse, men det ges inte utrymme att där förklara eller kommentera texterna. Vi tror att bibelläsningen skulle fungera bättre i direkt anslutning till griftetalet. Den sammantagna bilden är att många präster väljer att väva in ett bibelord i griftetalet eller läsa ett bibelord i anslutning till griftetalet eller på annat sätt ha det som utgångspunkt för griftetalet. Det är dags att fundera över om det är bättre att placera bibelläsningen i anslutning till griftetalet eller om placeringen kan vara valfri.

Bibelläsningen är ett av de moment där andra än prästen kan bjudas in till medverkan, förslagsvis genom anvisningen (P). I de fall då så är lämpligt bör varje text inledas med formuleringar av typen "Profeten Jeremia säger:", "Aposteln Paulus betygar:". Vi vill ifrågasätta behovet av kasuell serie och tror att prästerna kan välja texter för särskilda omständigheter ur de ordinarie serierna. En viktig utgångspunkt är att det är bra att det är möjligt att läsa också andra texter än de föreslagna.

I 1942 års kyrkohandbok fanns förslag på psalmverser att läsa vid begravning och vi tror att en förteckning över lämpliga psalmverser, gärna med kyrkoårsanknytning, kunde vara till hjälp för många präster. Psalmverser skulle i så fall inte ersätta bibelläsningen utan komplettera den. I anslutning till bibeltexterna kan även psalmverser förekomma, exempelvis 24:8-9, 189:7, 252:1, 217, 272:10, 175:5, 7-9, 253:2-3, 258:3, 277, 298:3, 524:4 och 607. Kyrkoår 111:2-3; 113:3-4, 116:4, 123:3, 134:4, 135:4, 144:6-7, 239:3, 517:3-4, 150:5, 165:2-3, 169, 173:3.

I kyrkohandboksförslaget 2000 fanns några texter som reviderats språkligt i mer inkluderande riktning. Inför framtidens kyrkohandbok måste man fundera över hur man kan bearbeta texter, vem som kan göra det och vilka texter.

Dop och begravning

I handboksförslaget från 2000 fanns tändandet av påskljuset/dopljuset i inledningen av gudstjänsten. Vi är osäkra på hur detta fungerar i sammanhang där få har erfarenhet av påskljuset som symbol och i sammanhang där kanske få är döpta. Många begravningar hålls dessutom i kapell där påskljus inte finns och inte heller får en naturlig kontext: Där finns ingen församling som tänder påskljuset på påskdagen.

Bör relationen till dopet tydliggöras i begravningsgudstjänsten? Vi menar att kopplingen till dopet kan göras som ett fakultativt inslag i bibelläsningen.

Mässa

Ibland firas mässa i samband med begravning, men den sammantagna bilden är att det är mindre vanligt. I nuvarande kyrkohandbok finns en enkel formulering som beskriver hur mässa vävs in i begravningsgudstjänsten. Vi föreslår en liknande formulering, men i den nya handboken bör man dessutom ta hänsyn till att begravning med mässa kan äga rum om avsked tas vid graven. Nuvarande ordning tycks förutsätta avsked i kyrkan. En särskild prefation för begravning med mässa och en särskild tackbön efter kommunionen bör finnas i en ny kyrkohandbok.

Religionsmöten

Vad händer om en kristen människa efter en kyrklig begravning skall gravsättas på en muslimsk gravplats? Vi ser en utveckling med fler mångreligiösa familjer. Vi tror att KO behöver belysa vad vi kan och får göra och inte. Vilka kan begravas i Svenska kyrkans ordning utan att vi gör våld på eller äventyrar våra relationer till andra kyrkor eller religioner?

Den mångreligiösa situationen väcker också frågan om vad som konstituerar en begravning. Vad måste finnas med? Kan något bytas ut i begravningen? Är en minimiformel för begravning i Svenska kyrkans ordning önskvärd?

Andakt vid dödsfall (utfärdsbön/bisättning)

Det lilla barnets död

Vi har noterat behovet av ett ritual kring det lilla avlidna eller dödfödda barnet. Vid andakt vid dödsfall (bisättning/utfärdsbön) bör det finnas böner och textförslag som särskilt lämpar sig vid späda barns död. Vi föreslår att bisättning/utfärdsbön stryks som rubrik men kan kvarstå som underrubrik. Ritualen för andakt vid dödsfall bör i grunden vara ett enda oavsett ålder på den som dött. Samtidigt vill vi bejaka de särskilda behov som kan finnas kring det lilla barnet, t ex att nämna det namn man kanske inte hunnit ge barnet. Vi har förstått att det förekommer en rad olika "namngivningsceremonier" kring späda barn och vill gärna få prövat om en god ordning kunde vara att lyfta fram barnets namn i andakt vid dödsfall. En sådan ordning kan bidra till att hålla isär begravningen från andakten vid dödsfallet.

Ordningen i handboksförslaget 2000 är en god ordning, för detta, menar vi, men bönerna kan kortas och en bön bör vara särskilt anpassad för späda barn. I andakten skall barnets namn användas och ritualen skall förutsätta att man vet namnet på den som dött. I anvisningarna bör det därför stå att man före andakten efterfrågar barnets namn. Frågan om barnets namn kan alternativt finnas med i ritualen och då utformas som

namnfrågan i dopgudstjänsten: Vilket namn har ni gett ert barn? Där så är lämpligt bör ordningen kunna användas också utan nämnande av barnets namn. Sammanfattning
Vår utgångspunkt är att Svenska kyrkans begravningsgudstjänst måste kunna rymma många dimensioner. Nuvarande begravningsgudstjänst fungerar i huvudsak bra, men den utveckling av begravningsseder vi sett föranleder några förslag till förändringar.

Sammanfattning

Handbok och handlag

I arbetet med ny handbok är det värt att påminna om att den enskilde kyrkoarbetarens handlag är avgörande i mötet med de sörjande och för utformandet av varje begravningsgudstjänst. Kyrkohandboken är ett centralt arbetsredskap i detta uppdrag. Svenska kyrkans begravning skall uttrycka det kristna hoppet, ge form och ram för de sörjandes avsked och för överlämnandet av den döda i Guds händer.

Igenkännandets glädje och lokal förankring

I de kyrkliga handlingarna finns orden som öppnar. Orden vi känner igen. Orden vi längtar efter och bävar för. Orden som vi behöver.

- NN, jag döper dig i Faderns och Sonens och den helige Andes namn.
- Inför Gud och i denna församlings närvaro frågar jag dig NN: Vill du ta NN till din...
- Av jord har du kommit. Jord skall du åter bli. Jesus Kristus är uppståndelsen och livet.

Svenska kyrkans begravning skall kunna kännas igen både över tid och i olika delar av landet. Begravning (och gravsättning) präglas samtidigt starkt av lokala traditioner och Svenska kyrkans begravningsgudstjänst måste kunna bära dessa *och* samtidigt vara igenkännbar över landet.

Förändringar

Samlingen, Ordet, Handlingen (överlåtelsen) samt *Sändningen* utgör begravningens ordo. Begravningen bär starka lokala traditioner och är samtidigt jämförelsevis konstant över tid. Vårt förslag till begravningsgudstjänst bifogas i bilagan och motiveringar huvudsakligen under rubriken "Inför framtiden".

Samlingen bör syfta till att konsolidera de närvarande som församling och delaktiga. Vi föreslår därför *tre alternativa inledningar*: en med gemensamt läst inledningsord, en med växelläsning och en med bön.

Bibelläsning kan gärna läggas i anslutning till griftetalet. Nuvarande bibelläsningar bör ses över, kompletteras och revideras, några rubriker bör strykas (se bil). Vi föreslår dessutom att man överväger att föreslå psalmverser som komplement till bibelläsningen.

Musikens roll i begravningarna bör förstärkas om möjligt utan ökade kostnader för sorgehuset. Avskedet kan tydliggöras t ex genom vårt förslag till avslutning där *färdbön* är ett av tre alternativ. Vi föreslår att man i denna ordning för begravningens avslutande följer kistan till väntande bil och där ber slutbön och välsignelse samt ev sjunger en psalm.

Svenska kyrkan bör i framtiden ha *en begravningsgudstjänst för alla oavsett ålder*. Vi menar att alternativ för det späda eller dödfödda barnets begravning skall rymmas i denna enda begravningsordning och att nuvarande ritual Begravningsgudstjänst II skall utgå. En sådan förändring speglar vårt samhälles syn på det lilla barnet som en fullvärdig människa möter också bättre vår tids behov av en mer fullödig ordning för barnbegravning.

Riktlinjer

Vår bild är att begravningstraditionerna förändras allt snabbare, bl a beroende på den tekniska utvecklingen. Under rubriken "Aktuella utmaningar" nämns några exempel. Vi menar att kyrkohandboken behöver kompletteras med riktlinjer som svarar mot denna utveckling och som kan revideras snabbare och enklare än själva kyrkohandboken. Riktlinjerna kan göras tillgängliga via internet.

Begravningsgudstjänst bilaga 1

Utkast till begravningsgudstjänst

[] Text inom klammer antyder att här finns sådant som måste bearbetas ytterligare, att material måste skrivas eller här är punkter vi är osäkra kring.

+ Anger att korstecken kan göras

Begravningsgudstjänsten kan avslutas på tre olika sätt A-C beroende på var gudstjänsten avslutas.

Mässa kan infogas. Särskild prefation och tackbön för begravning med mässa bör finnas i handboks materialet.

Begravningsgudstjänst

Samling

Musik

Gudstjänsten inleds med orgelmusik där så kan ske. Annan instrumental och/eller vokalmusik kan utföras. Prästen kan säga följande eller liknande hälsningsord.

P Vi är samlade för att ta avsked av NN och för att överlämna *honom* i Guds händer.

Psalm

P I Faderns, Sonens och den helige Andes namn.

P+F [Växelläsning]

eller

F [Inledningsord]

eller

P [Bön]

[Ett alternativ bör särskilt lämpas för späda barns begravning]

Ordet

Griftetal och bibelläsning

Bibelläsning i eller i anslutning till griftetalet. Prästen väljer några bibeltexter, som kan väljas enligt förteckningen i kyrkohandboken. I anslutning till bibeltexterna kan även psalmverser läsas.

Avslutande bön

Denna bön kan ges förbönskaraktär i de fall sjungen begravningsbön används.

P [Fast eller fritt formulerad. Bland alternativen bör böner avsedda för späda barns begravning finnas.]

(Psalm/Musik)

Orgelmusik där så kan ske, annan instrumental- och/eller vokalmusik kan förekomma.

Handling

**Överlåtelsen*

P [Alternativ med eller utan mull]

Begravningsbön

(P) [Läst fast eller fri formulering. Sjungen med eller utan responsorium.]

Herrens bön

F *Vår Fader* [Även Fader Vår kan användas]

(Psalm/Musik)

Orgelmusik där så kan ske, annan instrumental- och/eller vokalmusik kan förekomma.

Sändning

A

När avskedstagande äger rum i kyrkan:

Avskedstagande

Mässa kan infogas efter avskedstagandet.

Fridslysning

P [Prästen går fram till kistan och ber slutbön] +

Välsignelsen

P Herren välsigne er och bevare er.

Herren låte sitt ansikte lysa över er och vare er nådig.

Herren vände sitt ansikte till er och give er frid.

I Faderns och Sonens + och den Helige Andes namn.

F Amen.

Psalm

Musik

Instrumental- eller orgelmusik kan föregå utgångsmusiken.

B

När avskedstagande äger rum på kyrkogården:

Psalm

Mässa kan infogas efter psalmen

Musik

Instrumental- eller orgelmusik kan föregå utgångsmusiken.

Kistan bärs ut. Vid graven fortsättes enligt följande:

Gravsättning

Avskedstagande

Fridslysning

P [Prästen går fram till graven och ber slutbön] +

Välsignelsen

P Herren välsigne er

F Amen

(Psalm)

C

När kistan följs till bilen (färdbön):

Avskedstagande

Mässa kan infogas efter avskedstagandet.

Psalm

Musik

Instrumental- eller orgelmusik kan föregå utgångsmusiken.

Kistan bärs ut. Vid bilen fortsättes enligt följande:

Fridslysning

P [Prästen går fram till kistan och ber slutbön] +

Välsignelsen

P Herren välsigne er [osv]

F Amen

(Psalm)

Begravningsgudstjänst bilaga 2

Bibelläsningar

Rubrikerna bör ses över och förändras. Med utgångspunkt i de befintliga rubrikerna för bibeltexterna i begravningsgudstjänsten föreslår vi nedanstående förändringar. Ytterligare texter bör läggas till men vi föreslår inga texter nedan.

Förgänglighet och ansvar

Ps 90:1-6 kortas ner
Ps 90:10 tveksamma
Ps 90:12 kvarstår
Ps 103:15-17 kvarstår, sista raden (Men evigt...) stryks ev
Ps 139:23-24 tveksamma
Joh 5:28-29 stryks
Rom 14:12 kvarstår
Heb 9:27 stryks

Tryggheten hos Gud

Ps 31:15 kvarstår
Ps 73:23-26 kvarstår
Ps 130:1-6 kvarstår, sista raden kortas ev
Jes 55:8-9 kvarstår
Joh 11:25 kvarstår
Rom 8:38-39 kvarstår
Rom 14:7-9 kvarstår, sista meningen kortas ev

Löftet och hoppet

Joh 11:25-26a stryks (finns under annan rubrik)
Joh 5:24 stryks
Joh 6:37-40 stryks, möjligen behålls första meningen (Alla som Fadern... inte visa bort)
Joh 10:27-28 kvarstår
Joh 14:2-3 kvarstår
Joh 17:24 stryks
Rom 8:12 stryks
1 Kor 13:12 kvarstår
1 Kor 15:42-43 kvarstår
1 Kor 15:53-57 stryks, men citatet kan lyftas ut och användas
2 Kor 5:6-8 stryks
Fil 3:20-21 kvarstår
1 Thess 4:13-14 stryks
Heb 13:14 kvarstår
1 Joh 3:2 kvarstår
Upp 1:17-18 kvarstår
Upp 21:3-4 kvarstår

Barn (rubriken stryks)

Jes 25:8-9 inte i barnserien

Jer 29:11-14a inte i barnserien och helst utan sista meningen
1 Joh 3:2 se ovan (finns under annan rubrik)

Gammal människa (rubriken stryks och bibelorden placeras under andra rubriker)

Ps 90:10 kvarstår under annan rubrik
Matt 11:25-30 kvarstår från v 28 Kom till mig
Joh 14:1-6 kvarstår
1 Kor 13:12 kvarstår under annan rubrik
1 Kor 15:53-57 kvarstår delvis under annan rubrik
2 Kor 5:1-5 kvarstår men ev stryks sista meningen
Fil 3:20-21 kvarstår under annan rubrik
1 Sam 20:3b kvarstår
Ps 46: 2-4 uppdelad i två
Ps 46:5-6
Ps 103:15-17 kvarstår något reviderad, under annan rubrik
Jes 55:8-9 kvarstår under annan rubrik
Luk 12:6-7 kvarstår
Joh 3:16-17 kvarstår
Jak 4:13-14 kvarstår

Särskilt svåra omständigheter

Ps 130:1-2 kvarstår
Matt 12:20-21 kvarstår
Heb 4:15-16 stryks
1 Joh 3:20 kvarstår

Från kyrkohandboksförslaget 2000

Ps 121 kvarstår
Jes 61:1-3 tveksamma